

KNOWLEDGE CONTROL - SOME CONSIDERATIONS ON THE CENSORIAL PRACTICES

Virginia Blînda

Scientific Researcher, PhD, The Institute of South-East European Studies

Abstract: Our presentation aims to be a brief analysis of the development of three censorial practices used by authorities (policymakers) to preserve the stability of their regime: ex-ante censorship, a posteriori censorship and self-censorship. From that perspective the censorship through knowledge control appears to be a changeable system, restrictive and punitive, justified by official decisions. Thus, censorship becomes a function of self-regulation in relation to the official rules designed to help ensuring the stability of a certain political regime.

Keywords: knowledge control, censorial practices, Europe, Romanian Principalities, imprintings

Justificarea introducerii oficiale a cenzurii (ecleziastice sau laice) reprezintă, în evoluția sistemelor de control al imprimatului, un element de garantare a caracterului inofensiv al cunoașterii (inter)medie destinate cititorilor. Verificarea ex-ante și interzicerea anumitor idei, texte sau curente de gândire a fost asumată de către elitele conducătoare odată cu apariția acestora, anterior inventării tiparului, ca o strategie de reducere a riscurilor imediate sau colaterale.

Biserica s-a situat în fruntea inițiativelor de combatere a oricărei tentative de abatere de la ceea ce a fost considerată dreapta credință: de exemplu, arianismul, nestorianismul sau lutheranismul au fost catalogate de Biserică drept manifestări eretice și au declanșat intervenții ample de combatere, pentru păstrarea credinței și moralei creștine.

Din perspectiva puterii laice, accesul la informație a impus crearea unui mecanism de supraveghere a manierei de difuzare și receptare a ideilor, în general, și a celor cu potențial crescut de vulnerabilitate, în special. În acest demers evolutiv, puterea ecleziastică i-a devenit un aliat constant și interesat de-a lungul secolelor, susținând numeroase intervenții atent și tranșant justificate. Astfel, evoluția cenzurii de la simple intervenții la decizii instituționalizate a cunoscut diverse forme de manifestare și metamorfozare. Acestea pot fi asociate unui sistem de condiționări care a presupus stabilirea unui raport de fidelitate între Putere și “solicitant”³⁰. La polul opus, sistemul sancțiunilor a amendat încălcarea regulilor și pedepsirea tentativelor de fraudare a dispozițiilor care garantau strategiile de consolidare a ordinii (politice sau profesionale) existente într-o anumită epocă.

Analiza noastră va urmări evoluția a trei practici cenzoriale prin care Puterea – indiferent care va fi fost ea sau de ce natură – a încercat să conserve stabilitatea unui regim: cenzura preventivă, cenzura *a posteriori* și autocenzura.

---

³⁰ Termen utilizat de Marian Petcu, *Puterea și cultura. O istorie a cenzurii*, Iași, Polirom, 1999, p. 13.

În primul rând, sistemul “favorurilor”³¹ specific **cenzurii preventive** a fost o formă de reglare a raportului între cerere și ofertă în ceea ce privește circulația informației (laică sau religioasă) și a îmbrăcat forma privilegiilor propriu-zise, licențelor, autorizațiilor prealabile, brevetelor, cauțiunilor, etc. În cel mai important centru al producției de carte din Europa, Veneția, acordarea unor privilegii absolute a fost o metodă eficientă din partea autorităților de a accepta și controla deopotrivă progresul prin confirmarea “exclusivității”. Astfel, în 1469 a fost confirmat privilegiul de tipograf, ceea ce a presupus concentrarea resurselor de imprimare din epoca respectivă sub autoritatea unor personaje demne de încredere³². Privilegiul de autor, care s-a manifestat prin rezervarea dreptului de a scrie despre un anumit subiect, a fost completat în timp de privilegiul de editor (dreptul exclusiv de a publica diverse categorii de texte), de librar și cel de reprezentare a unor piese specifice genului dramatic³³.

Beneficiarii acestei categorii de avantaje erau atent selectați din rândul unui grup extins de aspiranți pe baza unor criterii care țineau cont de reputație, preocupări, dar și fidelitate față de sistemul care trebuia protejat.

Licențele și brevetele atribuite editorilor, librarilor, tipografilor sau pentru reprezentațiile teatrale sunt forme derivate ale sistemului de privilegii, care se disting prin caracterul lor numeric redus. Scopul acestei particularități birocratice a fost acela de a maximiza efectele controlului asupra producerii și difuzării textelor.

Autorizațiile (de imprimare, de funcționare, de conformitate a unei opere, etc.) au constituit un alt instrument prin intermediul căruia autoritățile au făcut din cenzură o structură restrictivă în efortul de a ține sub control eventualele vulnerabilități pentru stabilitatea vieții politice și religioase. Adeseori, acordarea acestor autorizații a fost însoțită de elemente suplimentare de constrângere cum ar fi cauțiunile (garanții) sau taxele de timbru³⁴.

Toate aceste forme sub care s-a manifestat cenzura prealabilă în Europa, succesiv sau simultan, au avut drept obiectiv supravegherea directă a expresiilor de manifestare culturală care ar fi putut genera sau degenera în critici la adresa politicii oficiale. În același timp, ele au devenit, pe de o parte, componente ale unui mecanism de șantaj prin intermediul căruia decidenții puteau modifica sau anula oricând condițiile contractuale prin retragerea privilegiilor, licențelor sau autorizațiilor.

Pe de altă parte, cenzura prealabilă reprezintă o formă de negociere și compromis în urma căreia textele au șanse mari de a fi acceptate. În fapt, niciun autor nu ar fi riscat să prezinte un text fără a ști că nu îndeplinește toate condițiile de a fi acceptat, uneori cu mici corecții (tăieturi, modificări) solicitate de cenzor. Doar cărțile interzise (*index*-urile) sunt cele care nu se integrează în acest mecanism și fac de-a lungul secolelor obiectul unei dizidențe culturale sau ideologice cu adepți proprii.

În măsura în care percepem și acceptăm cenzura prealabilă drept o formă de garantare a stabilității unei guvernări, ea devine o practică aproape normală și firească de păstrare a unui anumit sistem de valori (laice sau religioase).

Alain Viala afirma de altfel într-un studiu al său că o instituție, precum aceea a cenzurii, este o practică erijată în valoare. Ea creează organisme proprii de validare a practicii și implicit a valorii în care este conturnată³⁵. Din această perspectivă, ea însăși capătă statut

³¹ În fapt, este vorba despre sistemul privilegiilor.

³² Marian Petcu, *op. cit.*, pp. 13, 51.

³³ *Ibidem*, p. 13.

³⁴ *Ibidem*, p. 14.

³⁵ Alain Viala, “De la censure comme capillarité”, în *Papers on French Seventeenth-Century Literature*, vol. XXXVI, no 71, 2009, p. 335.

de valoare³⁶ pentru sistemul a cărui funcționalitate o garantează, fără a crea dizarmonii sau disensiuni culturale majore.

Pe măsură ce ne apropiem de prima jumătate a secolului al XIX-lea cenzura preventivă devine tot mai riguroasă ca urmare a ideilor pe care Revoluția franceză le pune în circulație pe întreg spațiul european. Legislațiile cenzoriale își adaptează sistematic prevederile în funcție de ritmul difuzării și receptării ideologiei Luminilor, în tentativa de a conserva stabilitatea unor regimuri sau “patrimonii” de privilegii.

În al doilea rând, alături de cenzura preventivă, **cenzura a posteriori** a constituit o altă formă de control a conținutului cărților imprimare. Sistemul direct de sancțiuni, analizat de noi într-un studiu precedent³⁷, este completat de o manieră indirectă dar subtilă prin introducerea regulilor privind constituirea depozitului legal.

Prin intermediul acestui instrument, aparatul cenzurii putea verifica nivelul de corespondență între textul imprimat și forma sa manuscrisă. Variantele manuscrise ale aceluiași text fac ca cenzura să funcționeze într-o formă incompletă în condițiile existenței mai multor copii, care puteau fi adaptate de o manieră exponențială în funcție de nivelul de înțelegere a subtilității textului, de educația traducătorilor sau a copiștilor, precum și de numărul solicitanților. Doar forma sa imprimată, susține Alain Viala, face ca cenzura să fie reală și eficientă³⁸.

Fenomenul ar trebui analizat însă nu doar de o manieră generală, ci și în formele sale particulare de manifestare. Cazul practicilor din Principate Române constituie o dovadă în acest sens: la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea circulau în paralel variante tipărite și manuscrise ale aceluiași text. Legislația modernă a cenzurii din anii '30 ai secolului al XIX-lea așază practica depozitului legal românesc în logica analizelor referitoare la spațiile occidentale. Depunerea unui anumit număr de exemplare dintr-un text imprimat (carte, ziar, broșuri, revistă, livret, etc.) la organisme acreditate ale sistemului cenzorial din statele europene cu o astfel de legislație, precum și retragerea unora dintre ele³⁹, a fost în prima jumătate a secolului al XIX-lea o practică larg răspândită.

În al treilea rând, **autocenzura** a reprezentat un alt mecanism - de autoapărare și conservare a bunelor relații sau privilegii în raport cu decidenții - care a asigurat respectarea legislației privind circulația textelor și evitarea dizgrației prin aplicarea unor eventuale sancțiuni. Într-o tipologie a formelor de control a ideilor difuzate și receptate prin intermediul textelor, ea poate fi apreciată drept maniera ideală de manifestare a cenzurii.

De exemplu, Molière⁴⁰ își retrace din proprie inițiativă opera *Dom Juan* - după ce *Tartuffe* îi fusese cenzurată și apoi autorizată cu anumite modificări -, aceasta fiind publicată într-o versiune revizuită (rescriere⁴¹ încredințată de văduva sa lui Thomas Corneille)⁴².

Aceste practici, au creat în timp reguli de comportament specifice lumii cărții în raporturile dintre protejați și protectori, configurând astfel un anumit tip de sensibilitate istorică și culturală.

³⁶ Ideea afirmată și de Alain Viala, *op. cit.*, p. 335.

³⁷ Vezi Virginia Blînda, “Le temps des sanctions dans la culture écrite des sociétés sud-est européennes (première moitié du XIXe siècle)”, în *Mélanges historiques publiés à l’occasion du XIe Congrès de l’Association Internationale d’Études du Sud-Est Européen: Sofia, 31 août-4 septembre 2015*, București, Editura Academiei Române, pp. 55-67.

³⁸ Alain Viala, *op. cit.*, p. 342.

³⁹ Marian Petcu, *op. cit.*, p. 14.

⁴⁰ Molière (1622-1673).

⁴¹ Piesa fusese creată în 1669 și încredințată spre rescriere lui Thomas Corneille în 1676.

⁴² Ulterior este rescrisă într-o nouă cheie *marca Molière*, cu pasaje marcate drept subversive, în Alain Viala, *op. cit.*, p.339.

Mecenatul și dedicația pot fi văzute și ele dintr-o astfel de perspectivă: apariția unei cărți în format tipărit este rezultatul direct al unei politici oficiale de protecție culturală. Dedicția apare ca o dovadă de recunoștință din partea autorului sau traducătorului pentru finanțarea proiectului personal de către autorități (rege, împărat sau domnitorii fanarioți în cazul Țărilor Române, înalți ierarhi) sau persoane influente politic și financiar (boieri, negustori care suportă costurile de tipărire⁴³). În spațiul românesc fanariot, cele mai multe cărți sunt dedicate Mitropolitului sau Domnitorului ca o confirmare a sprijinului de care au beneficiat din partea acestora. Evident, selecția titlurilor era operată cu atenție și se încadra într-o politică oficială culturală efervescentă și prudentă⁴⁴. Dedicariile aveau grijă ca grațitudinea lor să fie formulată în termeni elogioși, măgulitori și imbatabili. De exemplu, domnul Țării Românești, Nicolae Mavrogheni⁴⁵, era asigurat în 1787 că apariția lucrării ce îi era dedicată se încadra într-o magie contextuală a „glorioasei sale domnii”, fiind rezultatul unuia” din acele evenimente minunate și inexplicabile”⁴⁶.

În același timp, mecenatul și dedicația pot fi considerate, deopotrivă, o componentă autentică a sistemului de privilegii prin intermediul căreia cel care deține puterea creează pârgii de dependență în raport cu dedicatarul. Alocarea unor resurse financiare pentru proiecte culturale inovatoare și dezirabile asigura astfel fidelitatea relațională și funcțională în structura acestui tip de parteneriat. Suntem în fața unei situații particulare în care respectarea cutumelor devine o garanție a menținerii privilegiului obținut și implicit a prestigiului social.

O carte nu putea să apară fără sprijin financiar, de aceea alegerea titlului trebuia să se încadreze într-un anumit tip de politică editorială sau culturală (autocenzura, cenzura prealabilă). Distingem aici forme incipiente și adaptative a ceea ce astăzi numim marketing cultural.

Câmpul de analiză al cenzurii trebuie însă bine delimitat, deoarece unghiul de receptare este strâns legat de cel din care se face observația fenomenului. În cazul formelor prealabile de exercitare, cenzura apare ca fiind un sistem mobil, restrictiv, cu un mare grad de instabilitate și compromis la nivelul corpului social. În al doilea spectru de analiză, cel al practicilor *a posteriori*, cenzura are un caracter evolutiv, legitim și punitiv. În sfârșit, în a treia ipostază, cenzura dobândește o funcție de autoreglare în raport cu intervențiile oficiale sau uzanțele epocii prin asumarea și internalizarea lor la nivel individual.

„A permite” și „a controla” au stat la baza unor decizii mult mai eficiente decât „a interzice” și „a repudia”. Aceste ultime două atitudini au favorizat dezvoltarea unor rute ale clandestinității textelor (manuscrite sau imprimate) în toată Europa. Ele s-au dezvoltat sub forma unor rețele paralele de distribuție a cărții ca urmare a intervențiilor oficiale coercitive și restrictive care nu au lasat loc întotdeauna negocierilor sau compromisului de pe poziții reciproc avantajoase.

Relația carte-cititor a creat în timp un univers propriu de compatibilități, sentimente, emoții, dorințe și curiozități pe care autoritățile, uneori cu un pas în urmă, nu l-au putut

⁴³ Cornelia Papacostea-Danielopolu, Lidia Demény, *Carte și tipar în societatea românească și sud-est europeană (secolele XVII-XIX)*, București, Editura Eminescu, 1985, p. 188.

⁴⁴ Anumite ediții cu un conținut ideologic sau științific erau tipărite la Viena sau Leipzig pentru a nu trezi bănuielele Patriarhiei de la Constantinopol. Vechiul centru tipografic de la Veneția se afla în acea perioadă sub o strictă supraveghere din partea Bisericii catolice, ceea ce determinat o adaptare a strategiilor editoriale. Cornelia Papacostea-Danielopolu, Lidia Demény, *op. cit.*, p. 187.

⁴⁵ Nicolae Mavrogheni (1786-1790).

⁴⁶ Recunoștința este menționată în prefața unui text polemic al lui Ioan Geanet (care contesta viziunea lui Ocellus despre natura Universului), apărut la Viena în 1787, în greacă și franceză, în Cornelia Papacostea-Danielopolu, Lidia Demény, *op. cit.*, p. 189.

controla în totalitate. Formele de cunoaștere pe care paginile textelor imprimate sau manuscrise le adăposteau cu grijă au construit propria geografie a mobilității, inovând regulile unui joc aparent nou, pe baza legii universale a acțiunii și reacțiunii forțelor între elementele unui sistem dinamic.

În Principatele Române, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, concomitent cu traseele oficiale de circulație a textelor imprimate, se dezvoltă rețele clandestine stimulate de realități diverse: interdicții legislative (cenzura), furtul de carte, contrafacerea, etc. Aceste călătorii tainice ale textelor pun în evidență forța de circulație a ideilor dincolo de rigorile oficiale, dar și capacitatea de explorare a unui obiect aparent lipsit de viață - cartea -, dar însuflețit în prezența cititorului său.

În linii mari, legislațiile europene ale primei jumătăți de secol XIX justifică instituționalizarea cenzurii ca o formă de garantare și conservare a unui sistem de valori – politice sau profesionale – în fața ofensivei unei literaturi subversive. Așa cum Statul își apăra supușii săi, iar Biserica proteja credința creștină, tot așa cenzura putea contribui la consolidarea stabilității unor regimuri politice aflate în plină confruntare cu modernitatea. În Paris, Constantinopol, București sau Iași, reconfirmarea sau instituirea cenzurii prealabile în secolul al XIX-lea a avut drept scop declarat protejarea imaginii și a demnității conducătorilor⁴⁷, a guvernelor, suveranilor aliați sau Puterilor vecine, ca urmare a intensificării circulației ideilor zămislite de Revoluția franceză. Teama de schimbare profundă, crearea unor mecanisme de adaptare la noile realități sociale, politice și ideologice europene, intensificarea circulației oamenilor, respectiv mișcările de emancipare națională din Balcani, re poziționează atitudinea decidenților în raport cu imprimatul, perceput ca un mijloc rapid de propagare a ideilor. Cenzura (preventivă sau punitivă) se integra astfel în strategiile autorităților de menținere a ordinii.

În Imperiul Otoman, decretul din 1841 de instituire a cenzurii și reglementările ulterioare (1845, 1857) prevedeau controlul tuturor publicațiilor în tentativa de a norma circulația ideilor. Atingerea demnității imperiale prin orice mijloace (texte scrise sau imprimate, desene) era imediat sancționată.

Apariția jurnalelor a intensificat viteza de circulație a oricărei forme de cunoaștere⁴⁸ în lumea europeană de la mijlocul secolului al XIX-lea și a determinat reacții oficiale pe măsură.

În Principatele Române, adoptarea unor reglementări oficiale care vizau doar presa conferă imaginea mobilității fără precedent a informației care obligă astfel autoritățile să-și reconfigureze sistemul atitudinal în raport cu proprietarii de jurnale sau alte tipuri de foi periodice.

În Țara Românească, regulamentul cenzurii din 1849 (consolidat pe structura celui din 1833), a rămas în vigoare până la adoptarea legii presei din primăvara anului 1862. Singura variație, a fost reprezentată de publicarea la sfârșitul anului 1858 a unei versiuni personalizate a regulamentulului cenzurii, care viza de această dată doar presa (*Reguli asupra presei*). Structurate pe opt articole, noile prevederi erau publicate “spre știința obștească”, sâmbătă 20 decembrie 1858, în numărul 100 al gazetei semi-oficiale *Anunțătorul Român*⁴⁹, a cărei redacție se afla pe Podul Mogoșoaiiei, nr. 18, peste drum de locuința d-lui Logofăt I. Otteteleșeanu.

⁴⁷ Rege, sultan, domnitor, împărat.

⁴⁸ Avem în vedere un univers variat de informații pe care jurnalele epocii le ofereau cititorilor săi direcți sau indirecti: știri mondene, economice, politice, diverse referințe privind viața socială sau progresele științifice ale epocii.

⁴⁹ *Anunțătorul Român*, Anul al V-lea, nr. 100, 20 decembrie 1858, pp. 1-2.

Interesant este de subliniat aici - prin comparație - diferența planurilor legislative în cele două Principate: în timp ce în Moldova se restabilește libertatea presei, la o distanță de numai două luni în Țara Românească se introduc reglementări precise privind cenzurarea ei.

Prezența unor norme speciale privind doar presa, ca formă derivată a circulației informației pe suport imprimat, completează imaginea forței pe care jurnalul și scrierile periodice le dobândesc în epocă. Urmând modelul Europei occidentale, presa devenise și în Principatele Române un mijloc mult mai rapid de circulație a noutăților în medii sociale până atunci incomplet sau deloc implicate în spațiul public.

Într-un asemenea context, la sfârșitul anului 1858 (20 decembrie) sunt publicate în Țara Românească *Regulile asupra presei* (8 articole)⁵⁰ care prevedeau cenzurarea oricărei foi imprimate – jurnal sau periodic. Ca o noutate, era introdus sistemul asigurărilor pentru proprietarii de gazete și giranții lor “spre o chezășuire de paza regulilor” (art. 2). În comparație cu legislațiile anterioare, remarcăm utilizarea unui limbaj administrativ cu o încărcătură punitivă accentuată atunci când se face referire la încălcarea acestor reguli - “osândă pentru abateri” (art. 2):

“Proprietarii sau geranții lor, a ori cărui jurnal sau scriere periodică, sânt datori a face o asigurare prin depunere în casa Statului de o sumă de galbeni, patru sute, spre o chezășuire de paza regulilor, sau la din împotriva întâmplare, spre a fi această sumă ca un acout pentru despăgubirea abonaților și osândă pentru abateri.”⁵¹

Termenul “osândă” este reluat în fraza care încheie conținutul acestor prevederi, căpătând dimensiunea unui avertisment de neignorare:

“Aceste reguli vor prezida de o cam dată la publicațiile jurnalelor sau a scrierilor periodice, și cei ce vor urma împotriva, li se va suprima jurnalul, supuinu(-)se și la osânda ce’și vor trage.”⁵²

Deși succint formulate – dacă ne raportăm la legislațiile din 1848 (Moldova), 1849 (Țara Românească) – *regulile asupra presei* includeau precizări ferme privind necesitatea respectării unor practici cenzoriale, ca o garanție a tipării jurnalelor sau periodicelor. Un adevărat ghid de bune practici ne relevă succesul și viabilitatea acestui tip de publicații în epocă: publicarea articolelor oficiale pe prima pagină (atunci când situația o cerea), evitarea unor subiecte politice sau de „Economie socială”, depunerea la cenzură a corecturii tipărite – nu manuscrite! – și obținerea acceptului de imprimare.

Cenzura preventivă era dublată de cea *a posteriori* înainte ca jurnalul să fie pus în circulație sau vânzare: astfel, două exemplare urmau a fi depuse la Secretariatul Statului “mai înainte de a le împărți” (art. 4). Responsabilitatea asupra conținutului textelor publicate se extindea nu doar asupra redactorului; solidar cu el deveneau, în cazul unei erori intenționate sau accidentale, autorul, tipograful, proprietarul și giranții.

Deși nu explicit formulată, autocenzura era sugerată încă din primul articol care delimita cadrul dezirabil de subiecte ce puteau fi citite în paginile jurnalelor și periodicelor prin menționarea celor interzise („materii politice sau despre Economie socială”, art. 1).

Regulile din 1858 (Țara Românească) reformulează de o manieră sintetică o serie de interdicții pe care legislația presei din Moldova le includea în 1856. Într-un document publicat

⁵⁰ *Ibidem.*

⁵¹ *Ibidem.*

⁵² *Ibidem*, p. 2.

în *Gazeta de Moldavia* (nr. 72 /10 septembrie 1856) redactorii de jurnale erau anunțați că scurta libertate a presei fusese suprimată prin reintroducerea cenzurii. “În nici un chip” nu puteau fi publicate materiale care puteau aduce atingere Înaltei Porți sau Sultanului, guvernului turc, suveranilor aliați sau amicilor Turciei, puterilor învecinate sau orice alt articol susceptibil de interpretări tendențioase⁵³.

În concluzie, analiza practicilor cenzoriale reconstituie dintr-o perspectivă istorică și culturală avaturile sistemelor de control pe care accesul la orice formă de cunoaștere, în general, și cea prin intermediul textelor scrise sau tipărite, în special, le-a asociat într-o relație de tip sistemic.

În Principatele Danubiene, reglementările privind introducerea cenzurii începând cu perioada regulamentară și până la jumătatea secolului al XIX-lea propun un alt tip de lectură, diferit de cel al epocii anterioare. Discursul puterii devine mult mai precis și coerent pe măsura introducerii și revizurii legislației cenzoriale care se integra inevitabil în structuri similare europene. Importanța și utilitatea ei erau subsumate de o manieră generală ideii conform căreia o bună guvernare putea fi asigurată doar prin respectarea religiei oficiale, a domnului și membrilor guvernului, a legilor în vigoare și vieții politice, a normelor morale, a funcționarilor statului și armatei, precum și a puterilor aliate. De aceea, orice idee care circula în formă manuscrisă și ulterior tipărită trebuia să respecte acest cod general de procedură. Prevăzute explicit sau implicit în legislațiile privind presa (1856, 1858), aceste principii deveneau automatisme funcționale de autocenzură, pe care se consolidau practicile cenzurii preventive și *a posteriori*.

Repere importante ale unei bune guvernări, aceste forme perfecționate și perfectibile⁵⁴ de control al cunoașterii exprimate prin intermediul cuvântului tipărit trebuiau vigilente și constant aplicate. Astfel, sistemul cenzurii⁵⁵ a reprezentat, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, o etapă importantă de validare a autorității guvernanților din Țările Române în raport cu modernitatea europeană.

---

⁵³ Vezi *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, vol. 3, București, Tipografia Carol Göbl, 1889, pp. 808-809.

⁵⁴ Cenzura preventivă, cenzura *a posteriori* și autocenzura.

⁵⁵ Înțelegem prin sintagma “sistemul cenzurii” atât formele sale de manifestare (cenzura prealabilă, cenzura *a posteriori*, autocenzura), cât și legislația care-i corespunde în tentativa de normare a fenomenului de difuzare și receptare a ideilor prin intermediul cărții.